

A kezdet

Az ember mivolta már jóval a születés, sőt jóval a fogamzás előtt kezdődik, mindaz, ami az elődökkel történt, formálja. Az elődök története magában foglalja a körülményeiket és az adottságaikat: mindez együtt a családtörténet. A családjunk történetéről több forrásom van:

- Életem első szakaszában, amit otthon láttam és hallottam,
- nagynéném, Jolán elbeszéléseiből 16-20 éves korom között,
- a féltestvérem elbeszéléseiből 60 éves korom körül és
- egy unokabátyám leveléből 70 éves koromban.

Apám Weiss Oscar,¹ okleveles építőmérnök volt, mérnöki oklevele a Királyi József Műegyetemről 1900-ban van kiállítva. Itt lóg előttem a dolgozószobám falán. Élet-

Apám diplomája

ében mindig „csak” épített. Akkoriban, ahogy nekem mesélték, a József műegyetemen nem volt építőmérnöki kiképzés, csak kultúrmérnöki.² Apám tehát

* Weiss András 1929-ben született Szombathelyen. Elemibe a Szent Imre herceg utcai iskolába járt, majd 1939-től öt osztályt a Premontrei Szent Norbert Gimnáziumban végzett. 1944-ben zsidó származása miatt deportálták, 1945 áprilisában Dachauban szabadult. Hazatérése után Budapesten érettségizett 1948-ban, majd beiratkozott az ELTE-re (Akkor még Pázmány Péter Tudományegyetem). 1949 tavaszán Szlovákián keresztül Ausztriába menekült. 1972-ben doktorált, a Bécsi Műszaki Egyetemen tanított ergonómiát. 1993-ban vonult nyugalomba.

kultúrmérnök volt, de pallérvizsgálója is volt, és a kettő kombinációjából magasépítést is vállalt. Mai fogalom szerint tehát „építőmérnök” volt, de akkoriban azt hiszem a megkülönböztetés építő- és építésmérnök között nem létezett. Nekem, apám „építész-mérnök” volt. 1872-ben született Székesfehérváron, még Hitler, Sztálin és társai előtt, Születésemtől 57 éves volt. (A birtokomban lévő, a Székesfehérvári

Apám

hitközség 1957. szeptember 6-án kiállított születési bizonyítványa szerint 1882 Martius (sic!) 6-án született volna, ez tévedés, valójában 1872-ben született. Apja neve: Weiss Sámuel, anyja Fanni, született Deutsch. A Weiss nagypapa zsákkereskedő volt, és Száminak hívták. A bátyám szerint vallásos volt, sonkát azért evett, de megfordított tényérről. Apámnak két testvére volt, egy idősebb fiú, Hugó, s egy leány, aki kislány korában meghalt. Nevét nem tudom, csak a képére emlékezem, apám dolgozószobájában lógott. A képen 5 éves lehetett. Hugó gépésmérnök volt és a harmincas években a Győri Bakmalom³ igazgatója. Egy ízben apámmal meglátogattuk. Rá nem nagyon emlékezem, ezzel szemben a malomban egy felvonóra, amivel, kézi erővel zsákokat húzták fel a raktárból. Erre a felvonóra ember is felszállhatott. Ez nekem nagyon imponált. Hugónak

volt egy Feri nevezetű fia, aki akkor már házas volt, és ha jól emlékezem 2 leánya volt, az egyik Panni, velem egyidős lehetett. Feri a nevét Vasra magyarosította. A háború után nem nagyon kutattam utánuk, aztán valamikor már a hetvenes években hallottam, hogy bátyámmal együtt laktak Budapesten, a Múzeum körúton. Vas Feriről és Panni lányáról definitív tudtam, hogy a család többi tagjával mit történt a háborúban, nem. Aztán újra nem tudtam róluk, tulajdonképpen mai napig nem. Ugyan Marbellában 2008-ban talákoztam egy győrivel, aki Hugó nagybátyámat ismerte és azt állította, hogy lánya nagy magyar színésznő; utánanézttem, de a nyom téves volt. Nagybátyám, Hugó a harmincas évek végén meghalt.

Apámnak Müller Edével (később Andráskay Müller Ede) építési vállalata volt a Nádasy utcában. Sokfelé építkeztek, lényegesebb projekt, amire emlékezem az a Trieszti kikötőben egy móló; ehhez Sistianában saját kőfejtésük volt, az anyagot onnan saját gőzhajójukkal szállították az építkezéshez. Ők építették az észak-déli vasútvonalat a mostani Burgenlandban. Szombathelyen ők építették a közkórházat⁵ és a Faludy Reáliskolát⁶ (Ma főiskola). Persze ez csak egy-két dolog a sokból. Emlékezem, hogy Sárvárra és Kőszegre is járt valami építkezésre. A Müller és Weiss cég „jól ment”. Apámnak autója és sofőrje volt. A cégnek sok ingatlana volt, nem csak Magyarországon, hanem Ausztriában is. Kb. 1933-ban a cég valamifajta tönkremenésfélét élt át, ennek következtében a társak szétváltak. Erre a tönkremenésféleléré ráment a Király utcai ház is; szerencsére mi már akkor a Pohl Sándor (ma Géfin) utcában⁷ laktunk, szintén saját házukban. A Müller és Weiss cég felszámolása után apám egyedül dolgozott, emlékezem 1936-ban valami köze volt az akkor új csendőrlaktanya⁸ építéséhez. 1936-ban Signum Laudist kapott.⁹

Születésemkor sem apám, sem anyám szülei nem éltek már. Anyám nővére, Jolán nagynéném szerint a család Csehországból vándorolt be Magyarországra. Nagyon előkelő család volt, ahogy Jolán mesélte, Ükapám még egy zsidó templomot is építtetett Prágában, amit róla Inkás Schielnek¹⁰ (a család eredeti neve Pinkász volt, arról magyarosítottak Petőre) neveztek el, ma is áll. A hetvenes évek végén kerültem el Prágába először úgy, hogy megnézhettem a várost. (1945-ben Prágán keresztül repatriáltam, de persze nem volt lehetőség városnézésre). Megkerestem a Pinkász Schielt, az öreg zsidó temetőben. Előtte nem olvastam róla, de ott kiderült, hogy ez a zsinagóga a 16. században, Renaissance stílusban épült, tehát körülbelül 400 évvel a születésem előtt. Ebben az esetben még ük-ükapáról is nevetséges beszélni is, hiszen az „ükt” mintegy hússzor kellene az apa elé illeszteni. Legközelebbi alkalommal mindezt feltártam Jolánnak. A válasza: „Te mindig olyan kicsinyes voltál!”

Dédanyám

Anyám édesanyja, Kardos Berta, Bécsben született, de csak vak véletlenül, mert szülei Rómába voltak kihelyezve, valami magyar Bank (Magyar–Olasz?) igazgatójaként, és amikor a szülés közeledett, Dédanyám (Kardos Sára) illendőnek tartotta, hogy Pesten szüljön, tehát hazaindult, de valamelyest elszámolta magát, a gyermek, fent nevezett Berta, Bécsben látta meg a napvilágot. Ezek a Kardosok jómódú emberek lehettek, Dédanyám nálam őrzött olajfestménye rátarti polgárasszonyt mutat. A Szív utcában Budapesten volt egy négyemeletes házuk. A Kardos oldalon volt két fekete bárány, nem tudom Anyámnak, vagy Nagyanyámnak voltak-e unokatestvérei, akik az első világháború előtt a tőzsdén „játszottak”, ezt akkoriban így hívták, sok pénzt vesztek és dédapám nevével váltót hamisítottak. Miután ez kiderült, dédapám a váltót kifizette, „kistafirozta” a bűnösöket, vett nekik hajójegyet és elküldte őket Amerikába. Ettől a pillanattól fogva róluk, mint eltévelyedettekről, nem beszéltek. Nem beszéltek egészen a második világháború utáni nehéz időkhöz, amikor ők lettek hirtelen a „Drága amerikai rokonok”, akiktől csomagot vártak és kaptak is. Hogy kik, nem tudom, de könnyen lehet, hogy a Kardos ágról még vannak általam fel nem fedezett rokonok.

Nagyapám „Pepi”

Pető József, „Pepi” nagyapám, a nálam lévő kép tanúsága szerint, meg így is mesélték, nagyon jó képű ember volt. Anyám születési bizonyítványában, mint „értesítő irodái” alkalmazott szerepel. Úgy tudom ez az értesítő iroda a Schimmel-pfeng cég volt, ami valami detektív-irodaszerűség (Auskunftei) volt. Gondolom főleg hitelek esetében bonitási információkat adott. Pető József szüleinek valami, Fehérváron előkelőnek számító fűszerüzletük volt. A Pető család családfája 1790-ig birtokomban van. Anyám egy unokatestvére, Dr. Pető Ferenc, a harmincas években,

Franciaországban kapott állást, mint vegyész-mérnök, 1995-ben Párizsban halt meg. Halála előtt leveleztem vele – személyesen soha nem találkoztunk – ő küldte meg nekem. Ide idézem levelét:

„Anyai Nagypám családja a 18. században vándorolt be Magyarországra. Ősünket Ecksteinnek hívták és Csehországból jött. Nagyon vallásos volt és felvette a Pinkász nevet. Két fia, Zsigmond és Lévi a 48-as szabadságharc idején, kocsin, élelmiszert árusított a magyar hadseregnek, azt követve mindenhova. Téged Zsigmond leszármazottai érdekelnek. Lévi fiai is felvettek a Pető nevet, ezért majd őket is megemlítem. Zsigmond felesége: Steiner Habja(?). Fiai: Vilmos, Miksa /Muki/, József /Pepi/, Dezső és Nándor /Feri/. A két utóbbi fiatalon meghalt. Vilmos Keszthelyen élt és felvette a Pető nevet. Apám Miksa nem szívesen, de szinten felvette. Ő kevésbe nagyhangú nevet akart volna választani.

Vilmos fia: Imre, lánya: Erzs. Imre karnagy volt a pesti Opera-házban, a háború vége fele meghalt. Felesége és Géza fia, aki gépészmérnök és kiváló jazz zongorista volt, a háború után pár evvel elhagyták az országot. Géza a Bahamákon zongorázott, majd visszatért Európába és Londonban telepedett le. Nem tudom, él-e. Anyja meghalt. Vilmos Erzs. lánya, Rohonczy Béla felesége volt és Milánóban élt és halt meg. Két fia volt, akik közül az egyik korán meghalt, a másik, Vilmos nevű, orvos lett és Milánóban élt. Nem tudok róla.

Muki fiai: János és én. Jani lánya: Sári, az én fiam: Jean-Claude. Az ő lánya: Daniele.

Pepiről nem kell beszelnem.

Zsigmond lányai: Etel, Hedvig és Ágnes. Hedvig elmebajos volt és fiatalon meghalt. Etel Ludasi Zsigmondhoz ment férjhez.

Fiai: Jenő /deportálták/, Viktor, Géza és Nándor.

Viktor elvette Ágnes lányát: Bruszt Bözsit. Fiuk: Gábor, akit ismersz, feleségével, fiával Kanadában el. Gézának és Nándornak nem voltak gyermekei. Mindkettőjüket deportálták.

Ágnes férje: Bruszt Jakab. Fia: Sándor elvette Ludasi Margitot. Mint a Dante könyvkiadó alkalmazottja Milánóban halt meg. Lánya: Maca Milánóban él. Fia: Feri meghalt. Fia és lánya Kanadában él, jó körülmények között. A Ludasi lányok: Ella, Ilona és Margit. Ella Tennerné lett Győrben. Őt lánya volt. Ezek közül kettő Svájcban el: Irma és Kata. Irma /Imi/ gyermektelen. Katának két fia van, akiket nem ismerek. Egyik, már régen halott Tenner lány Jutka nevű lánya, ugyancsak Svájcban él és két fia van, akiket szinten nem ismerek. Ilona gyermektelen volt. Pesten élt és halt meg férjével Barta Samuval együtt. Margitról fentebb említést tettem.

A Bruszt lányok: Adél, Íren, Jolán és Bözsi. Adél /Lichtmanné/ Pesten halt meg. Fia: Lóránt István családotól Londonba vándorolt ki és ott is halt meg feleségével együtt. Lányuk: Éva, Londonban él, Sárival kb. egyidős. Íren és Jolán meghaltak, alighanem deportálták mindkettőt.

Íren férje: Pártos volt. Fia Londonban halt meg. Lánya: Mici Londonban el.

A Pető család erről a részről Jean-Claude-dal kihál.

A másik oldalon Lévi két fia: József és Tivadar. Mindketten felvették a Pető nevet. Lánya: Etel volt az anyám, azaz Muki felesége. József egyik fia fiatalon Amerikába ván-

dorolt ki. Nem tudok róla. Tivadar régen meghalt Pesten. Két fia: György és Tibor, valószínűleg Pesten él, nem ismerem őket.

Voilà c'est tout."

Jean-Claude, Petó Ferenc fia, egyszer volt nálunk, Brüsszelben él, ha él; kapcsolatam nincsen vele. Petó Imrét, a karnagyot ismertem, a fiával többször találkoztam. Ludasi Viktort és Bözsit nagyon jól ismertem, születésem óta tartottam velük a viszonyt, fiukkal, Gáborral, és fiával, Andrissal most is. Ők Kanadában élnek. Az egész családból a legközelebbi kapcsolat Petó Sárival alakult ki, akivel évente több ízben vagyok együtt. Berta nagymamának, Anyám második lánya volt, első lány, Jolán, Anyám születésekor 2 éves volt. Nagymamám, Anyám születésébe belehalt. Nagynéném, Budapesten, a Szív utcai házban, a Kardos Nagyszülőknél nőtt fel. Hogy a házzal mi lett, nem tudom, mire én megszülettem, már nem volt.

Anyámat az édesapja, (az én Nagyapám) Székesfehérváron nevelte. Anyám, ha jól tudom, kereskedelmi iskolába járt. Nem tudom, érettségizett-e, de feltételezem. Nővérével, Jolánnal, noha külön nőttek fel, nagyon szoros kapcsolatot tartottak. Jolán Drezdában, egy leányintézetben érettségizett, majd elvégezte zeneművészeti főiskolát és zongoratanárnő lett. Anyám is Székesfehérvári születésű volt. Fogalmam sincsen, mit csinált az iskola elvégzése után. A Kommünben, akkor 21 éves volt, valami kommunista főfunkcionárius titkárnője volt (a Nagynéném információja), majd a kommün bukása után jónak látta, hogy lakhelyet változtasson és Szombathelyre költözött. Ebbe az időbe eshetett nagy szerelme, egy Kuti László nevezetű főhadnagyhoz. A dologból semmi nem lett. Kuti László meredek katonai pályát futott be, azt hiszem tábornokig vitte és 1944-ben prominens tagja volt a németek elleni ellenállásnak. Anyám aztán „irodakisasszony” volt apám vállalatánál, házassága után a kor szokása szerint „háztartásbeli”. Anyám leánykori neve: Petó Lili (Ezzel a Lilivel mindig sok baja volt. A hatóságok hajlottak arra, hogy ezt a nevet ne ismerjék el, mint hivatalosan lehetséges keresztnévet, mert Lili nevezetű szent nincsen. Elfelejtettem ennek alaposabban utánanézni!).

Valamikor aztán Kardosék is tönkre mentek. Nagynéném a harmincas évek második felében elvált asszony volt (férje Köpeczy Boócza Lajos, Boczi” színész volt),¹¹ gondolom nem dúskált anyagiakban, tartásdíjat egyáltalán nem, vagy csak nagyon keveset kapott és zongora oktatásból tengette életét.

Anyám 1912

Jolán és „Boczi”

Apám anyámat 1927-ben vette feleségül. Anyám akkor 31 éves volt, az akkori jó szokás szerint viszont, jó egy-két évet letagadott a korából. Az esküvő bizonyosan Szombathelyen lehetett, de ezt csak következtetem, erről soha nem volt szó, vagy ha igen, akkor elfelejtettem. A nászútjuk Szicíliába vezetett, Taorminába. Előttem van még egy-két kép, ami a fényképalbumban volt, anyám az akkori időkben divatos kalappal egy pálmafa előtt, és egy kép, ahol apám és anyám egy nyitott gépkocsiban prezentálják magukat (Ezek a képek is elvesztek.)

Teta és én

Apám első házasságából származó fia Weiss György akkor már nem lakott otthon. Azt hiszem ő 25 évvel volt idősebb nálam. A Nádasy utcában lakott.¹² Amikor én születtem, már házas ember volt. Leánya, Mici, egy évvel én utánam született. Így a mi háztartásunkban egyedüli gyerek voltam. Apámat „Papának” szólítottam, anyámat „Maminak”. A leglényegesebb személy a környezetemben a német „Kinderschwestere” (fityulás és valódi „Kinderschwester uniformisban”) volt, akit „Tetának” hívtam (Krüger Klara, Hamburgi volt). Ő mellettem volt egészen apám haláláig, tehát 7 éves koromig. Miután főleg vele voltam, anyanyelvem inkább a német, mint a magyar volt. Úgy igazán jól magyarul csak elemi iskolás koromban tanultam meg.

Képek apámról alig maradtak meg bennem. Egyszer együtt voltunk a városban és vett nekem egy játékrepülőgépet. Aztán a villamoson hazafelé hallottam, hogy az utasok valami repülő napról beszéltek. A gyermeki (lehettem 4 éves) egocentrizmusra jellemzően azt hittem, hogy az egész villamos az én repülőgépemről beszél. Arra is emlékezem, hogy apám engem „Kaputtmachernek” hívott, gondolom, mert játékaim egy része nem élte túl a velük való foglalkozásomat. Aztán: Apám a dolgozószobájában valami terven dolgozik. Én ránézek a tervre, és rámutatva konstátálom, hogy hiányos, hiányzik a kémény. Erre anyám és apám: hát persze mérnök lesz belőle. Még egy: Apám autójában ülünk, hátul, elől a sofőr, útlezáráshoz érünk, de nem állunk meg, elsőpörjük a keresztgerendát, megyünk tovább, apám egyik építkezése.

Egyszer elvitt az irodájába. Az iroda több emeletből állt, a földszinten garázsok és egy asztalosműhely. Képszerűen előttem van az irodaszolga, Priznyevszki. Ukrán hadifogolyként került Szombathelyre, aztán ott ragadt. Bőr sapkát viselt.

Motorvonaton ülök Apámmal. Tudom, Sárvárról jövünk hazafelé. Hogy mit csináltunk Sárváron, hogyan mentünk a pályaudvarra, hogyan jöttünk haza a pályaudvarról, nem tudom. Csak a kép a vonaton és a kép, hogy leszállunk. Már sokkal későbben tudtam meg, hogy Apám Sárváron, egy Krausz nevű téglagyáros házát építette.

Képek, képek. Apám beteg, anyám szól nekem, hogy menjek oda hozzá és kérdezzem meg tőle, hogy hogy van. Arra, hogy megtettem-e, már nem emlékezem. Utólag ebből a jelenetből valahogyan kiérzem az otthoni hangulatot, anyám közvetít köztem és apám között. A hangulat általában feszült volt. Arra is emlékezem, hogy

apám megtiltotta anyámnak, hogy nővérel, Jolánnal (róla később) találkozzon. 1935-ben Tihanyban nyaraltunk a Sportszállóban, Jolán is ott volt. Anyám behatóan megkért, hogy erről apámnak ne szóljak. Úgy látszik teljesítettem a kérést; emlékezem, hogy anyám több ízben megdicsért a hallgatásomért. Apám valamikor a garázst a kertben átépítette irodának és lakoszobának és egy ideig ott lakott. Aztán, amikor beteg lett, visszaköltözött a szobájába.

Apám rendszeresen járt a Kovács kávéházba¹³ „A Kovács” arányaival túlhaladta a két háború közötti Szombathely mértékrelációját. A századforduló szecessziós stílusban épült tipikus „Grand Hotel” szállodája, 3 emeletével kimagaslott a két emeletnél sohasem magasabb „belváros” „Skylinejéből”. A kávéház, ha jól emlékezem, egy kicsit Mackarti pompája valószínűleg kicserélhető volt a Monarchia bármelyik „jobb polgári” kávéházával. Sejttem, nem tudom, hogy a zsidó vendégek túl voltak reprezentálva, Szombathely lakosságának mintegy 7 százaléka lehetett zsidó, a kávéházi vendégeknek legalább 60 százaléka.¹⁴ A keresztény „jobb polgári” társaság a Palace-ba¹⁵ járt, noha nem tudom, hogy ez a szálloda-kávéház apám életében már üzemelt-e. Magyar, keresztény ebben az időben, és tartok tőle ma is, nem hitbuzgó keresztényt jelentett (jelent), hanem (schlicht und einfach) nem zsidó. A Kovácsban katonatisztet nem lehetett látni (néha voltam ott, a kávéház sűrű füstjére emlékezem, apám viszont nincs a képen), a Palace-ban domináltak, azt viszont tudom, mert ez abban az időben, amire jól emlékezem is, még így volt. Apám barátai közül emlékezem egy Weiss Vilmosra, aki nem tudom mivel foglalkozott, de nem volt azonos a „Weiss meszessel”, aki szintén létezett, de nem tartozott apám szűk társaságához. Stadler Izidorra¹⁶ emlékezem, bevallom főleg azért, mert félig levágott bal füle fűtötte a kíváncsiságomat. Stadler Dóri, – mindenki Dórinak szólította – ügyvéd volt, a fülét párbajban veszítette el. A szivarozás mellett kártyáztak: alsóst.¹⁷ Valószínűleg a társasághoz tartozott Lékay Lingauer Albin¹⁸ is, aki monarchista újságíró-lapkiadóból („Vasvármegye”) a társadalom jobbra tolódásával szinkron, a monarchistából eljutott az antiszemita uszító szélső jobbíg. Akkoriban még Stadler Izidor barátja volt. Aztán lezsidózta.

Későbbi elbeszélésekből tudom, hogy a Kovács rendszeres vendégeihez tartozott Gróf Almássy László¹⁹ Afrika-kutató is, aki akkoriban a Steyer autógyár nyugat-magyarországi képviselője volt. Azt mesélték, olyanok, akik megélték, hogy egy ízben, amikor arról vitakoztak, hogy milyen nehéz megtanulni az autóvezetést (az úrvezető akkoriban rendkívül ritka volt; nekünk is sofőrünk volt), Almássy kijelentette, hogy mi sem könnyebb annál, ő a kutyáját is megtaníthatná az autóvezetésre. No ebből fogadás lett, hogy Almássy egy hónap múlva bemutatja a kutyája autóvezetési tudományát. A megbeszélte időpontban megjelent a kávéház előtt, nyitott Steyer Kabriolé kocsijában, Almássy László, mellette „ült” – azt hiszem – dobermann kutyája. A Kovács szálloda és egyben a kávéház egy kis téren áll, aminek közepén akkoriban egy járdasziget volt, rajta egy hirdetőoszloppal. Almássy kiszállt, helyet cserélt a kutyával, és a kutya vezette kocsi, körözött a járdasziget körül. Almássy a fogadást megnyerte, noha nyilvánvaló, hogy ehhez a mutatványhoz egy lánc kellett, amivel a kormányt rögzíteni lehetett, no meg egy téglá a gázpedálra. Almássy az én születésemkor már nem lakott Szombathelyen (egyébként addig csaknem velünk szemben lakott), így soha sem találkozhattam vele.

Alig merem magamnak bevallani, Anyámról sincsen több 7 éves korom előtti képem, mint Apámról. Látom őt a zongoránál ülni, én énekelek: „Wenn ich groß bin, liebe Mutter...” Ezzel a számmal aztán gyakran „felléptünk” a vendégek előtt. Egy másik kép: Én fekszem az ágyban, és anyám vágja a lábkörmömet. Úgy látszik mindig érzékeny voltam a lábujjaimra, már akkor is szenvedtem ettől a procedúrától, mai napig irtózom attól, hogy más vágja a lábkörmömet. Már attól is irtózom,

Anyám

ha más hozzáér a lábujjamhoz. Akármennyire töröm a fejemet, ebből az időből több közvetlen emlékem anyámról sincsen. Persze lehet, hogy lenne, de későbbi emlékek elnyomják a korábbiakat. Ezt a fenomént egy példával tudom igazolni. Szombathelyen, a főtéren, nagyjából az összes 1944 előtti üzletet fel tudom sorolni. Szombathelyi kortársaim közül senkit nem találtam, aki csak megközelítően rendelkezett volna ezzel a tudással. A későbbi tapasztalatok felülírják a korábbi emlékeket.

Még egy emlékem van Anyámról, de ez már több ízben is áttételezett: az új házunk kertjében, mint kb. 3 éves, diftériából lábadozva, ülök anyám karján, Ezt csak egy fénykép alapján tudom, ami viszont 1944-ben, minden mással együtt, elveszett. Arra, ami a

képen látható, nem emlékezem, és nem emlékezem arra sem, hogy diftériám volt, pedig az egy nagyon fájdalmas betegség. Ugyanakkor emlékezem a telefonra a szekrényben (miért? Technikai érdeklődés?).

A szobámban egy olajfestmény lóg anyámról. A kép Wilhelm Lujza műve. A Wilhelm család Szombathelyen egy szegény ortodox zsidó család volt, jó néhány leánygyerekekkel. Az egyik Wilhelm lány Anyám manikűrös nője volt. Emlékezem rá, hogy volt, de nem hogy milyen volt. Ezen a Wilhelm lányon keresztül jött aztán létre a kapcsolat Wilhelm Lujzával, aki Anyámat lefestette. Wilhelm Lujza Budapesten élte át a háborút, majd utána Párizsba került, ahol Chagallnál tanult tovább. Kivándorolt Izraelbe, ahol festőként jó neve volt. A kép Friedsaméknál volt megőrzésre, természetesen visszakaptam.²⁰

Apámék valamikor a harmincas évek elején kikereszteltek. Az időpontot nem tudom. Hogy jártak-e templomba, nem tudom. Engem megkereszteltek, a keresztapám ifj. András kay Ede,²¹ apám társának, András kay Müller Edének a fia, volt. Azt hiszem, attól kezdve 1979-ig, amikor meglátogattam Szombathelyen, nem láttam, legfeljebb messziről. Őt nem, de az autóját, egy BMW kabriolét, csodáltam. Müller (Az András kay nevet a harmincas évek végén vették fel) Edére, apám társára, emlékezem, magas hágár ember volt kopaszra borotvált fejjel. Persze azért maradt meg emlékezetemben, mert egy alkalommal 5 pengőt kaptam tőle. Az ilyesmit megjegyzi

az ember. Furcsa, hogy nem emlékezem arra, hogy mibe fektettem ezt a vagyont. Gondolom a Schuko kisautó gyűjteményemet gyarapítottam. A Müller családból a legjobban Dénest szerettem.²² Imponált, mert motorbiciklin járt, és néha felültetett a motorjára. Egyszer, felültetett egy tejes lóra is. Apám keresztapja Pető Ernő²³ volt, a Szombathelyi közkórház igazgatója. Pető Ernő méltóságos úr volt. A családban keringett egy olyan történet, miszerint apámnak is felajánlották a méltóságos titult, ami persze nagyobb pénzösszeg felajánlásával járt volna. Apám lemondott erről a dicsőségről, amit azzal indokolt, hogy őt a cím nem érdekli, és a feleségét a piacon meg úgyis méltóságos asszonynak szólítják.

A vallás otthon nem volt téma. Nekem esténként imádkoznom kellett „...schließe meine Äuglein zu” aztán a kérés, hogy a magasságos vigyázzon rám, amihez a végén mindig hozzáfűztem: „und den Zwerg”. Ugyanis volt egy kis, „Stoffzwerger”, amivel együtt mentem aludni. Különbözőn kifejezetten fiús játékaim voltak, építőkockák és hasonló, de volt egy játékkredencem „Családi Drogéria” felirattal, ami tele volt illatszertári próbákkal. Egyszer aztán, mondtam már a magyarságom eléggé hiányos volt, azt találtam mondani, hogy „családi tragédia”. Ez a jelenlevőknél, Teta és Anyám, összekacsintást eredményezett, valószínűleg a családi feszültségek idejében lehetett. Nem emlékezem, hogy a szüleim templomba jártak volna, nem emlékezem, hogy az iskola előtt misére vittek volna. Nem volt vallásos lihegés, ami bizony a kitért zsidóknál gyakori volt. De, Apám felvette a halotti kenetet.

Sokat jártak hozzánk a szomszédos Szalezi-plébánia papjai, valószínűleg, azért mert apámnak köze volt az akkoriban épülőfélben lévő templomukhoz.²⁴ Úgy tudom, nem ő építette, mégis, amikor 1978-ban meglátogattam sírját a templom kriptájában, az ott szorgoskodó hölgy, aki a virágokat rendezte, úgy beszélt róla, mint a templom építőjéről. Emlékezem, hogy pap barátaink anyám specialitásának, az irishstew-nak nagy csodálói voltak. Egy alkalommal Grösz püspök²⁵ volt a vendégünk, ő nem irishstew-t kapott, hanem halat. Ezt megelőzően megtanítottak rendesen halat enni. Az ebédre egyáltalán nem emlékezem, de a halevés művészete nagy hasznomra válik mai napig.

Apám betegsége folytán állandó látogató volt háziorvosa, Heimann Laci bácsi. Mint csendes, megnyugtatóan jelentéktelen, emberként emlékezem rá.

Velünk szemben volt a szombathelyi hadosztály parancsnokság. Több ízben katonatisztek is jártak nálunk vendégségben, úgy tűnik, mintha Jáni Gusztáv²⁶ is közöttük lett volna. (Ez csak téves emlék lehet, Jáni csak 1936 ősen került Szombathelyre, amikor apám már halott volt. És apám halála után Jáninak semmi indítéka nem lehetett nálunk előfordulni!).

1935 tavaszán, „autóbaletet” ért. Felálltam a lábbal hajtós autóm ülésére, hogy valamit elérjek, az autó kigurult alólam és a sípcsontommal ráestem a sárhányójára. Sebes lett a lábam, ami egyedül nem lett volna baj, de sajnos vérmérgezés lett belőle. Bevittek a kórházba, és Pető doktor vizsgálta meg. Aztán a következő nap ismét bevittek és én, úgy látszik akkor már valamit szimatoltam és csak azzal a feltétellel feküdtem fel, hogy Pető doktor megígéri: nem operál meg. Megígérte. Aztán hirtelen az orromra szorítottak egy éteres maszkot és elaludtam. Amikor felébredtem, felültem és Pető doktornak lekentem egy pofont, mert becsapott. Ha visszagondolok Pető doktorra, orromban érzem a vazelin szagot, amit mindig maga körül terjesztett. (Pető doktor később Mindszenty orvosa volt.)

Körülbelül ebben a koromban, úgy látszik kezdett a politika érdekelni. 1934-ben gyilkolták meg Bécsben Dolfuß Kancellárt²⁷ és én nagyon sajnáltam. Igaz, hogy sajnálatomnak nem kifejezetten politikai okai voltak: szolidárisnak éreztem magam vele, mert, mint gyerek, szolidárisnak éreztem magam vele a kis termete miatt.

Apám sírja

Apám 1936 húsvét előtt halt meg,²⁸ a Szalézi templom kriptájában nyugszik. Halála előtt még rendelt egy láda francia pezsgőt, amit halála után szállítottak. Visszaidézve a jelenetet, magam előtt látom anyámat, és még valakit, azt hiszem Jolánt; megrökönyödve állnak a szállítmány előtt, mintha szemére hányának apámnak a könnyelműségét, hogy egy vagyonért pezsgőt rendelt. Anyám visszaadta a pezsgőt. A temetésre nem vittek el, azt mondták az ilyesmi nem való gyerekeknek. Otthon maradtam a bátyám majdnem velem egykorú lányával, Micivel.

Úgy tudtam, apám szívbajban halt meg. Ebben a tudatban hagyott nagynéném is, mert bizonyára beszélgettem vele még erről a háború után; a bátyám a nyolcvanas években, egy mellékmondatban említette meg, hogy apám, mint mindig, kabát nélkül, megfázott és ebbe halt bele. Nem mondta ugyan, hogy szívbajban, de én nem kérdeztem vissza és továbbra a szívbajban hittem. Aztán 2005-ben, szombathelyi barátaim eljuttattak hozzám két újságkivágást, amiben apám haláláról és temetéséről tudósított a „Vasvármegye”. Lékay Lingauer Apámat mind két cikkben méltatóan méltatta (ebből látszik, hogy akkor még monarchista lehetett). Részemre az érdekes a méltatásokban viszont az volt, hogy apám nem szívbajban, hanem vesebajban halt meg.

(Folytatjuk)

JEGYZETEK

1. További, bár szintén fenntartással kezelendő adatok: Vasmegyei fejek. Szerk. Halász Imre. Szombathely, 1930. 134. p.
2. Kultúrmérnök = mezőgazdasági vízszabályozási, lecsapolási, alagcsövezési, öntözési munkálatok tervezése, kivitelezése. Hozzá a műszaki mérnök végzettség mellett mg-i akadémia elvégzésére volt szükség. Az oklevél éppen azt mutatja, hogy kimondottan egyéb építészeti ágakban nagyon is dolgozhatott.
3. Back-malom, Back Hermann Hengermalom Rt. <http://vleveltar.gyor.hu/post/63/>
4. Müller Ede (1933-tól Andráskay-Müller) építész. Hareth (ma: Horany, Csehország), 1862 – Székesfehérvár, 1960. Építési vállalkozó. Weiss Oszkárral közös cégüket 1917-ben alapították. Székhelyük a Nádasdy Ferenc u. 16. sz. alatt volt. 1932-ben vásárolta ki társának üzletrészét. Heckenast János: Andráskay-Müller építész-família sorsa 1-3. Vasi Építész és Mérnök Magazin. <http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/a/andraska.htm>. További, bár fenntartással kezelendő adatok: Vasmegyei fejek 1930. 133. p.
5. (Vasvármegye és Szombathely Közkórháza; 1926-1929. Heckenast i.m.)
6. (Szombathelyi Állami Faludi Ferenc Reáliskola; 1929-1930. Heckenast i.m.)
7. A mai Géfin Gyula u. 1925 és 1936 között viselte az egykori szombathelyi gyáros nevét. Feiszt György: Szombathely utcanevei és utcanévváltozásai. Szombathely, 1995. 56. p.
8. Hidasi Lajos tervei alapján 1934 és 1936 között épült. Ma a Vas Megyei Rendőrkapitányság működik benne. Gál József: Szombathely a mi városunk. : Heckenast János és Mátis Lajos a városról. Életünk, 2012. I. sz. 10. p.
9. A Ferenc József által 1890-ben alapított katonai kitüntetését, 1930-ban újították meg. Akkortól polgári személyek is megkaphatták.
10. (Pinkasz zsinagóga (Pinkasova Synagóga)
11. Bp., 1894. 02. 15. - ? színész, művészeti vezető, igazgató. 1939-től szószólója annak a kamarai mozgalomnak, amely a zsidó származású színészek kizárását követelte. 1942-ben róla is kiderült, hogy „anyai ágról nem teljesen keresztény”. Öngyilkossági kísérlete nem sikerült. Az utolsó hírek vele kapcsolatban, hogy a németországi Pockingban 1945-1946-ban (hadifogoly) tábori színházat vezetett. <http://www.huszadikszazad.hu/cikk/miert-kiserelt-meg-ongyilkossagot-kopecziboocz-lajos>; <http://szinhaz.hu/forum/1007-menneyi-paholy/13297-kopeczi-boocz-lajos>
12. Nádasdy Ferenc utca. Feiszt i.m. 49. p.
13. 1913-1914-ben, Vida Artúr tevei alapján készült Kovács szállodában (az államosítás után Savaria szálló) működött kávéház.
14. Az 1930. évi népszámlálás adatai szerint közel 10%, 3482 fő vallotta magát izraelita vallásúnak. Az 1930. évi népszámlálás. I. kötet. Demográfiai adatok. 126-127. p. (Magyar statisztikai közlemények. Új sorozat. 83. köt.)
15. (Egykori Palace v.Herczeg szálloda a mai Savaria téren, a Claudia cukrászda helyén)
16. Dr. Stadler Iridor ügyvéd. Szombathely, 1873-1944. Vasmegyei fejek. 1930. 119. p. és Mayer László személyes közlése.
17. Német eredetű kártyajáték, amelynek 19. század végi, egyedi magyar változata a kor legnépszerűbb kaszinói és kávéházi szerencsejátéka lett.
18. Lingauer Albin (1934-től Lékai-Lingauer) szerkesztő, laptulajdonos, országgyűlési képviselő. Gönyű, 1877 – Linz, 1962. Kezdetben liberális, sőt szabadkőműves, az I. világháború után konzervatív-legitimista, majd a mindenkori kormány politikájának megfelelő irányultságú. Irodalom: Békés Márton: Egy vidéki „újságkirály” sorsa: Lingauer Albin [1877-1962] politikai pályavázlata és népbíróági pere 1-2. Vasi Szemle 2006. 15-34. és 171-185. p.; További, többségében teljesen fenntartással kezelendő adatok: Vasmegyei fejek 1930. 21. p.
19. Almásy László Ede utazó, kartográfus, Afrika-kutató. Borostyánkő (ma: Bernstein, Ausztria), 1895 – Salzburg, 1951. Irodalom: Kubassek János: A Szahara bűvöletében. Bp., 1999. 341 p; További, bár fenntartással kezelendő adatok: Vasmegyei fejek 1930. 138. p.
20. Wilhelm Lujza Szombathely, 1910 – Izrael?, 1978. Fiatal korában több rajzversenyen is részt vett szülővárosában. Később a szombathelyi festőtől, Jaska Istvántól vett magánórát. Amikor idősebb lett Budapestre költözött és Örkényi-Strasser István és Perlrott Csaba Vilmos magániskolájába járt. A II. világháború után elhagyta Magyarországot és Párizsban töltött két évet, Marc Chagall meghívására. 1950-ben Izraelben telepedett le. <http://omike.hu/omike/muveszek/wilhelm-lujza/181>
21. Szombathely, 1899 – Svájc, 1982. Heckenast i.m.

22. Szombathely, 1901-Bp., ? Heckenast i.m.
23. Pető Ernő sebész, kórházigazgató. Kistapolcsány, 1886 - Sárvár, 1959. Irodalom: Vas megyei fejek 1930. 107-108. p. Széll Kálmán: A Markusovszky kórház megalapítója: Dr. Pető Ernő (1886-1959) élete és munkássága. Vasi Szemle, 1999. 571-595. p.
24. (St. Kvirinus-templom Foerk Ernő, Brenner János 1932 - 1938)
25. Grósz József érsek, Féltorony (ma: Halbturm, Ausztria), 1887 - Kalocsa, 1961. 1936-tól a Szombathelyi Egyházmegye apostoli kormányzója, 1939-től püspöke, 1943 és 1961 között kalocsai érsek. Magyar Nagylexikon 8. köt. Bp., 1999. 843. p.
26. Jány Gusztáv (1924-ig Hautzinger) katonatiszt, honvédtábornok, a 2. magyar hadsereg parancsnoka. Rajka, 1883-Bp., 1947. 1936 novembere és 1938 májusa között a szombathelyi 3. vegyesdandár parancsnoka. Magyarország a második világháborúban: Lexikon A-Zs. Szerk. Ravasz István, Sipos Péter. Bp. 1997. 194. p.
27. Engelbert Dolfuss 1892 – 1934
28. Április 8. (Ld. a képet.)

A jegyzeteket Söptei Imre készítette.

Nemzeti Kulturális Alap

AZ ÉLETÜNK KIADÁSÁT A NEMZETI KULTURÁLIS ALAP TÁMOGATJA.

É L E T Ü N K

Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat • L I I . é v f o l y a m

Kiadja: Berzsényi Dániel Könyvtár – Szombathely MJV Önkormányzata • Felelős kiadó: Nagy Éva, tel.: 94/513-530, mobil: 06-30/629-2765 • Főszerkesztő: Alexa Károly; E-mail: eletunk@bdmk.hu • Előfizetésben terjeszti: BDK 9700 Szombathely, Dr. Antall József tér 1., Tel.: 94/513-537; elofizetes@bdmk.hu • Előfizetési díj egy évre: 6000 Ft, egyes számok ára: 600 Ft. Megjelenik havonta, 460 példányban. • Nyomdai előkészítés:

Zoom-DTP Kft. • Nyomtatás: Palatia Nyomda és Kiadó Kft., Győr • ISSN-0133-4751

6 0 0 F t

9 771587 023027 14005

Életünk

SZERZŐINK:

Csák Gyula (1930), Budapest • Fábián László (1940), Zsenye - Budapest • Gál József (1938), Szombathely
Géczy János (1954), Veszprém • Láng Gusztáv (1936), Táplánszentkereszt • Miklya Zsolt (1960), Kiskun-
félegyháza • Sajó László (1956), Budapest • Tábori Ottó (1946), Ikervár • Tornai József (1927), Budapest
Weiss András (1929), Bécs • Zalán Tibor (1954), Budapest

E számunk képeit a Médium Galéria dokumentumai közül válogattuk.

